

УДК 378: 37.011

Добощ Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ НА ЗАКАРПАТТІ

В статті висвітлено особливості становлення та розвитку професійної підготовки вихователів дошкільної освіти на Закарпатті в Австро-Угорський період; проаналізовано основні положення законів і урядових розпоряджень, що діяли на Закарпатті і сприяли формуванню цілісної системи підготовки дошкільних кадрів; окреслено основні питання теоретичної і практичної підготовки вихователів дошкільних закладів, їх взаємозв'язок та значення у фаховому становленні майбутніх вихователів дошкільних закладів.

Ключові слова: вихователь дитячого садка, учительська семінарія, професійна підготовка, вихователь, зміст і організація навчання, історико-педагогічний досвід.

Постановка проблеми. В умовах реформування вітчизняної системи освіти, приведення її до європейських і світових стандартів, звернення до історико-педагогічних цінностей має велике науково-практичне значення для обґрунтування теоретико-методологічних і організаційно-методичних основ професійної підготовки фахівців дошкільної освіти нової генерації.

У сучасному світі вихователь – це одна з найважливіших професій, адже формує найцінніше: особистість людини. Вихователі допомагають батькам виконувати функції виховання й навчання дитини, спрямовувати розвиток в руслі її задатків, здібностей, інтересів. Важливо, щоб майбутній вихователь ще в період професійної підготовки усвідомлював всю відповідальність за свій вибір, розумів необхідність постійного саморозвитку.

Історичний підхід до вирішення питання дозволяє дослідити шлях оновлення професійної підготовки на базі об'єктивного і системного її вивчення, творчого розвитку та актуалізації цінного досвіду з історії становлення вищої педагогічної школи в Україні. Безумовний інтерес становить досвід, напрацьований в Західній Україні в ХХ – на початку ХХІ ст., де дошкільна педагогічна освіта здійснювалася під впливом західноєвропейської культурно-освітньої традиції.

Серед програмних документів освітньої сфери, які мають особливе значення для порушеної теми – історичного контексту підготовки фахових вихователів для дитячих дошкільних закладів розглядаємо Закони України «Про освіту» (1991 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), постанови Кабінету Міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993 р.), «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад» (2003 р.), Державний стандарт дошкільної освіти України «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» (2012 р.).

На важливості розширення діапазону історико-педагогічної проблематики досліджень, зокрема щодо розвитку системи професійної підготовки кадрів для дошкільного виховання, орієнтують: Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.) та ін.

Удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на сучасному етапі неможливе без урахування історичного досвіду, сформованої традиції професійного вдосконалення вихователів. Вивчення джерел педагогічної думки дає змогу виявити регіонально-культурні відмінності активізації творчого потенціалу вихователя, визначити суттєві характеристики педагогічної професії в умовах суспільно-політичних трансформацій. При цьому доцільно передусім звертати увагу на ті регіони, які в минулому мали успішний досвід трансформації суспільного життя і зокрема освітньої сфери на демократичних засадах. Яскравим прикладом у цьому аспекті є Закарпаття, в якому становлення і розвиток дошкільного виховання і системи підготовки педагогічних кадрів до роботи в дитячих установах відбувалося в особливих соціально-культурних умовах, що склалися внаслідок його перебування у складі Австро-Угорської імперії, Чехословацької республіки, Угорщини, Радянської України та Незалежної України. Це знайшло своє відображення в своєрідних підходах до організації навчально-виховного процесу, розв'язання важливих організаційно-педагогічних завдань, які не втратили своєї актуальності і нині. Це, зокрема, співвідношення теоретичної і практичної підготовки, функціонування різноманітних педагогічних закладів, медико-гігієнічна і естетична підготовка майбутніх вихователів тощо.

А відтак, необхідність ґрунтовного вивчення професійної підготовки вихователя в історії вищої школи України, зокрема на Закарпатті, викликана реальними потребами суспільства, глибинними запитами сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз історико-педагогічних джерел показав, що особливості професійної підготовки майбутніх вихователів знайшли певне відображення у працях з історії освіти й педагогічної думки таких учених, як: С. Абрамсона, О. Аніщенко, Л. Артемової, Л. Батліної, Г. Беленької, А. Богущ, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, Л. Єршової, Т. Зотеевої, Ю. Косенко, Т. Котик, Н. Лисенко, Н. Лубенець, В. Лугового, В. Майбороди, М. Мельничук, З. Нагачевської, Л. Плетеницької, С. Попиченко, І. Прудченко, С. Русової, Т. Садової, І. Сікорського, Т. Слободянюк, І. Улюкаєвої

та ін. Проблеми професійної підготовки вихователів дошкільних закладів у Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. були предметом вивчення у контексті аналізу розвитку української школи і педагогічної думки цього періоду таких науковців, як Д. Герцюк, А. Ігнат, З.Нагачевська, Д.Пенішкевич, Г.Субтельна, Б. Ступарик, Л. Шологан, А. Барна й ін. Окремі аспекти дошкільної освіти досліджували З. Нагачевська, Г. Рего, Н. Лисенко, М. Олійник, С. Івах, Я.Квасецька, К. Балаєва, А. Бубін, Н. Фроленкова.

Період розвитку освіти та становлення педагогічної думки під час входження Закарпаття до складу Чехословацької Республіки досліджено В. Гомоннаєм, М. Кляп, М. Кухтою, В. Сагардою, П. Стрічком, І. Фекетою, В. Химинцем. Історичний аспект формування професійної освіти на Закарпатті вивчено М. Басарабом, М. Вегешом, І. Гранчаком, Ю. Гуснаєм, М. Токарем, С. Сірополком.

Однак, немає окремого комплексного дослідження проблем підготовки дошкільних фахівців на Закарпатті вперіод кінця XIX – початку XX століття, не систематизовано історичний досвід і можливості його творчого використання в педагогічних навчальних закладах України.

Мета статті. Дослідити процес становлення і розвитку професійної підготовки майбутніх вихователів на Закарпатті в період кінця XIX – початку XX століття.

Результати дослідження. Огляд проблеми в історичному контексті дозволяє стверджувати, що система підготовки майбутніх педагогів змінювалася разом зі змінами в різних сферах життя суспільства. Зміст професійної підготовки майбутнього вихователя постійно розширювався й поглиблювався, зумовлюючись змінами у практиці дошкільного виховання, удосконаленням його нормативно-правової бази.

Підготовка фахівців для дошкільних закладів є однією з головних складових формування та функціонування системи суспільного дошкільного виховання. В педагогічних навчальних закладах кінця XIX – початку XX століття практично були відсутні викладачі фахівці дошкільного виховання. До кінця XIX століття основною і найпоширенішою була початкова школа, тому готували більшість вчителів. Оволодіти ж «суміжною спеціальністю» викладачам, які спеціалізувалися на педагогіці школи, було дуже важко через брак відповідної літератури, неконкретність, схематичність програмно-методичних документів тощо.

Згідно наукових розвідок С. Русової, З. Нагачевської та ін. перші заклади для підготовки вихователів почали створювати майже одночасно в Німеччині, Англії, Австро-Угорщині з метою широкого розповсюдження дитячих притулків, садків. У XIX столітті стала розвиватися мережа дошкільних закладів – дитячих ясел і дитячих садків.

Що стосується підготовки вихователів для дитячих садків Закарпаття, то досвід її змісту вже з середини XIX століття видається для нас цікавим.

У 30-х роках XIX століття в пресі, у будапештській газеті «Справи освіти» (1830 р.) вперше оприлюднено вимогу до особи педагога на кшталт того,

що вчити інших людей може лише той, хто вивчився сам. Вже через сім років створено перший в історії Угорщини заклад з підготовки вихователів в м. Толн, а згодом (1843/1844 н.р.) його перенесено в м. Пешт. Це була єдина установа з підготовки вихователів, особливо молодих осіб жіночої статі. Тому бажаючі здобути дошкільну освіту приїздили на навчання з різних куточків держави. Найімовірніше, що в цьому закладі навчалися вихідці з Закарпаття, оскільки на теренах монархії активно поширювалися ідеї дошкільного виховання.

У науковій розвідці про становлення і розвиток теорії та практики дошкільного виховання в Закарпатті Ганна Рего пише, що в цей заклад приймали на навчання осіб без попередньої освіти і лише згодом, з 1865 року правила прийому було суттєво змінено: при вступі подавали в обов'язковому порядку посвідчення про початкову освіту. З-поміж 371 абітурієнта 123 особи закінчили початкові школи, 82 – гімназію, 27 – духовні семінарії тощо. З 1877 року стало нормою, щоб вступники мали неповну або середню освіту [4].

Термін навчання у фахових інституціях Австро-Угорщини (мінімум два роки і максимум – чотири роки) і тижневе навантаження на учнів – до 33 годин. З них по три години на уроки малювання, природи і музики (співи, обов'язкова гра на скрипці й додатково ще на одному інструменті за вибором), угорської мови, ручної праці, арифметики, географії та історії Угорщини. На фізкультуру відводили щотижнево один урок, натомість на практичні вправлення в роботі з дітьми (сучасна практика) – десять годин. Запроваджені з 1874 року уроки релігії та моралі були обов'язковими, щотижневими і передбачали іспитову форму контролю успішності водночас із фаховими дисциплінами.

У програмі навчання цього закладу в порівнянні з програмами інших закладів відмітимо ширший обсяг матеріалу, який опановували учениці. Предмету «Наука про виховання і теорія дитячого садка» відповідали 3 самостійні предмети – психологія, методика, анатомія та гігієна [1, с. 137].

Дисципліна «Психологія» передбачала вивчення основ психології, особливостей розумового та психічного виховання дошкільнят у сім'ї і в дошкільному закладі, методів привчання дітей до дисципліни й форм навчання, щоденного планування і ведення звітності.

Під час вивчення дисципліни «Методика» учні ознайомлювалися з методикою проведення занять, ігровою діяльністю та дидактичним матеріалом, вивчали історію методики дошкільного виховання, форми перспективного і календарного планування.

Дисципліна «Анатомія та гігієна» мала на меті ознайомити учнів з особливостями функціонування опорно-рухового апарату дитини, формами надання першої допомоги, значенням фізкультури та ранкової гімнастики для зміцнення дитячого організму. Посилена увага зверталася на розвиток органів чуття, гігієну тіла і санітарні вимоги до приміщень.

Така диференціація тривала до 1891 р., коли був прийнятий закон «Про дошкільне виховання», який

об'єднав перераховані 3 дисципліни в одну під назвою «Методика дошкільного виховання» [1, с. 138].

Державні іспити з методики дошкільного виховання були обов'язковими для всіх випускників після закінчення навчання, а от диплом вихователя вони одержували після досягнення 18 років та не менш як піврічного стажу роботи в дитячому садку. Таким чином, в перших закладах фахової підготовки в одній з найрозвинутіших європейських країн XIX століття – Австро-Угорській імперії, рівень вимогливості до професіоналізму педагога заслуговує на схвалення та творче запозичення тодішніх педагогічних надбань.

Розбудові мережі закладів з підготовки вихователів сприяли положення закону 1868 «Про освіту XXXVIII». Закон передбачав створення аналогічних осередків з підготовки вихователів з дворічним терміном як для представників чоловічої, так і жіночої статі безпосередньо на Закарпатті. В законі «Про дошкільне виховання» від 1891 року йшлося про те, що обов'язковими для вивчення учнів були віросповідання та мораль; угорська мова і література; педагогіка і окремо дошкільна, гігієна і поглиблено дошкільна, історія, географія та Конституція Угорщини; природничі науки; малювання; спів і гра на музичних інструментах (окремо для дівчат – ручна праця та основи домашнього господарства, а для хлопців – домашнє господарство); практика з догляду за немовлятами і за вибором – друга іноземна мова [4, с. 140].

Важливе доповнення до закону «Про дошкільне виховання» було прийняте у 1896 р. Дозволялося об'єднувати підготовку вихователів і вчителів в одному закладі. Наслідком впровадження цього положення стала практика, що в окремих учительських семінаріях випускники одночасно отримували кваліфікацію учителя початкових класів і вихователя.

У 1912 році була здійснена чергова освітня реформа. До закону «Про дошкільне виховання» було

внесено зміни, що стосувалися підготовки кадрів дошкільних закладів. Серед нововведень були наступні:

- викладачем закладу з підготовки вихователів могла бути лише особа з відповідним дипломом;
- продовжено термін навчання вихователів до чотирьох років;
- на навчання приймали лише жінок, і то безкоштовно.

У навчальних планах підготовки вихователів збільшено кількість годин педагогіки, включено нові розділи та курси загальноосвітнього та фахового змісту, спостереження за дітьми, введено соціологію, німецьку і латинську мови, що дало змогу довести підготовку вихователів до рівня вищої освіти.

Після чотирирічного навчання державна атестація рівня професійної підготовки випускників проходила в три етапи: I – письмова робота з метою перевірки знань з методики виховання та гігієни; II – усний захист знань з релігії та моралі, методики виховання та навчання, психології, історії дошкільного виховання, соціальної педагогіки, фізіології, музики, співів, малювання, праці, фізкультури, педагогічної практики; III – обов'язкове проведення відкритого заняття і уроку в навчальних закладах [4, с. 156-157]. І хоча викладені вимоги були важкими, а часто непосильними для майбутніх вихователів дошкільних закладів, вони забезпечували високий рівень їхньої загальної та фахової підготовки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо говорити про доцільність творчого запозичення здобутків минувшини. Вважаємо за доцільне репрезентувати досвід підготовки фахівців дошкільної освіти в практиці вищої педагогічної школи України.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у висвітленні проблеми професійної підготовки дошкільних педагогів у Пряшівській державній семінарії.

Список використаних джерел

1. Квасецька Я. А. Професійна підготовка вихователів дошкільних установ у педагогічних навчальних закладах на західноукраїнських землях (остання третина XIX – перша половина XX століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/ Квасецька Ярина Андріївна. – Київ, 2016. – 266 с.
2. Лисенко Н.В. Професіоналізм педагога: Історичний контекст актуальних проблем // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ялта, 2006. – С. 121 – 129. Лисенко Н.В. Професіоналізм педагога: Історичний контекст актуальних проблем // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ялта, 2006. – С. 121 – 129.
3. Онофрійчук Л. О. Підготовка фахівців дошкільної освіти: історичний аспект [Електронний ресурс] / Л. О. Онофрійчук // Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки Акад. пед. наук України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. – Хмельницьк, 2008. – Вип. 3. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/onofriychuk.pdf.
4. Рего Г.І. Дошкільне виховання у Закарпатті: витоки й історія розвитку (1836 – 1918 рр.) / Ганна Іванівна Рего. – Ужгород: Патент, 2010. – 256 с.

Статья посвящена изучению особенности становления и развития профессиональной подготовки воспитателей детей дошкольного возраста на Закарпатье в Австро-Венгерский период; проанализированы основные аспекты законов и правительственных распоряжений, действующих на Закарпатье и способствовали формированию целостной системы подготовки дошкольных кадров; обозначены основные вопросы теоретической и практической подготовки воспитателей дошкольных учреждений, их взаимосвязь и значение в профессиональном становлении будущих воспитателей дошкольных учреждений.

Ключевые слова: воспитатель детского сада, учительская семинария, профессиональная подготовка, воспитатель, содержание и организация обучения, историко-педагогический опыт.

The article clarifies peculiarities of theoretical and practical training of teachers of pre-school educational institutions on the ground of women's teachers' seminaries operating in Transcarpathia in Austrian-Hungarian times in the last end of XIX - early XX century. It also analyzes experience of pre-school teachers training during their full-time studies in seminaries when qualifications of a pre-school teacher could be obtained alongside with qualifications of a people's teacher while studying at teachers' seminaries. Materials, which explain contents of curricula, kinds of pedagogical practicum, have been studied. Valuable components of historical experience, which are worth applying in modern conditions of reformation of higher pedagogical education in Ukraine, were defined.

Key words: professional training, pre-school teacher, teachers' seminary, contents and organization of studies, historical-pedagogical experience.

УДК 37:93(439)

Кобаль Василь Іванович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК ОСВІТИ В УГОРЩИНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на основі узагальнених результатів дослідження особливостей історичного, суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку Угорщини визначено шість періодів розвитку освіти Угорщини від X ст. до початку XXI ст. Зазначено, що запити і потреби суспільства в різні історичні періоди сприяли розвитку загальної, професійної та вищої освіти, які мали багато спільного з процесами у гуманітарній сфері інших європейських країн, хоча і були періоди занепаду, що було викликано війнами, тоталітарними режимами тощо. Подальший детальний аналіз історії освіти Угорщини дозволить виявити позитивні результати та недоліки в її розвитку, що може бути використано у реформуванні системи освіти в Україні.

Ключові слова: періоди, освіта, треступенева структура навчання, коледж, університет, перші університети Угорщини, епоха Відродження, Реформація, радянська влада, роки незалежності.

Постановка проблеми. Національна доктрина розвитку освіти в Україні акцентує увагу на необхідності підготовки високоосвічених людей і висококваліфікованих фахівців, здатних до самоосвіти, професійного зростання та професійної мобільності в умовах розвитку нових наукоємних технологій, що у свою чергу забезпечується організацією навчального процесу з урахуванням сучасних досягнень науки, систематичним оновленням всіх аспектів освіти, що відображає зміни у сфері культури, економіки, науки, техніки і технології, інтеграцію науки, освіти й виробництва, варіативністю освітніх програм.

На сучасному етапі розвитку цивілізації, який характеризується значними інтеграційними процесами в галузі освіти й культури, за умови глобалізаційних тенденцій та переходу до використання новітніх науково-інформаційних технологій, суттєво змінюються парадигми суспільного прогресу. Освіта відіграє провідну роль у формуванні людського фактора від якого передусім залежить конкурентоспроможність кожної держави. Саме ця обставина вимагає визнання галузі освіти загальнонаціональним пріоритетом розвитку. Культурне зближення країн за умови збереження власної ідентичності, інтернаціоналізація освітнього простору стають головними тенденціями суспільного розвитку європейських країн на початку третього тисячоліття.

Розвиток партнерства в умовах європейської інтеграції має неocenенне значення для України у наукових пошуках шляхів взаємовигідних рішень з питань економічного, політичного, культурного й освітнього співробітництва. Важливим джерелом для осмислення й запозичення прогресивних ідей щодо успішної інтеграції України в європейський і світовий

освітній простір є досвід становлення та розвитку освіти, зокрема вищої в Угорщині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній історико-педагогічній науці накопичено певний теоретичний і практичний досвід розв'язання проблем освіти, особливо в США, Великобританії, Франції, Німеччині, Польщі, Канаді. Так, окремі аспекти організації освіти розвинених країн ставали предметом історико-педагогічних, компаративних і соціологічних досліджень, проведених в Україні та СНД наприкінці XX – початку XXI ст., у контексті яких розглядалися проблеми реформування, оновлення та модернізації навчально-виховного процесу в системі ступеневої освіти (Я.Бельмаз, О.Бочарова, Л.Ведернікова, Л.Герасіна, О.Глузман, Л.Зязюн, В.Капанова, Л.Карпинська, Н.Козак, П.Кряжев, Ю.Кучер, Н.Лавриченко, З.Малькова, О.Огієнко, О.Ольхович, А.Парінов, І.Пасинкова, Г.Поберезька, О.Пономарьова, Р.Роман, О.Романенко, С.Романова, А.Сбруєва, С.Синенко, Л.Шаповалова, Б.Шуневич, В.Червонецький та ін.); становлення й розвитку середньої, вищої, професійної, університетської, педагогічної, післядипломної та дистанційної освіти (Н.Абашкіна, В.Базуріна, Т.Вакуленко, В.Грачова, І.Гушлевська, О.Джуринський, Т.Кошманова, О.Кузнецова, В.Луговий, А.Максименко та ін.).

Попереднє вивчення вітчизняних наукових історико-педагогічних праць і досліджень О.В.Алексєєвої, О.А.Бочарової, Б.Л.Вульфсона, О.Н.Джуринського, К.В.Корсака, О.Ю.Кузнецової, З.О.Малькової, О.В.Матвієнко, Г.Г.Поберезької, Л.П.Пуховської, О.В.Сухомлинської, Т.Г.Харченко та ін., присвячених освіті зарубіжних країн, показало, що цілісного дослідження, яке б передбачало